วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article

วิเคราะห์เปรียบเทียบกฎหมายว่าด้วยการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ศึกษาเฉพาะกรณี : อำนาจในการฟ้องคดีขององค์กรสงฆ์

Comparative Analysis of the Law on Registration Under the Sangha Act, B.E. 2505 Amended (No. 2) B.E. 2535 With the Criminal Procedure Code: Case Study: The Power to Prosecute by Sangha Organization

พระธรรมรัตนาภรณ์ สมศักดิ์ โชตินฺธโร[1*]

Phra Thamratanaphorn Somsak Chotintharo[1*]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. พระธรรมรัตนาภรณ์ สมศักดิ์ โชตินฺธโร*
Phra Thamratanaphorn Somsak Chotintharo
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidhayalaya University, Thailand.
Email: phrathamratanaphorn@gmail.com

คำสำคัญ:
นิคหกรรม, พระภิกษุสงฆ์, อำนาจฟ้องคดี

Keywords:
Nikahakama, Monks, Power to Prosecute

Article history:
Received: 09/03/2026
Revised: 24/04/2026
Accepted: 27/05/2026
Available online: 19/06/2026

How to cite:
Chotintharo, P. (2026). Comparative Analysis of the Law on Registration Under the Sangha Act, B.E. 2505 Amended (No. 2) B.E. 2535 With the Criminal Procedure Code: Case Study: The Power to Prosecute by Sangha Organization. *Journal of Philosophical Vision*, 31 (1), 27-37.

ABSTRACT

This research aims to: (1) examine the concepts, theories, and historical development of ecclesiastical disciplinary proceedings (Nikahakamma) in Buddhism; (2) analyze legal issues concerning ecclesiastical disciplinary measures under the Sangha Act B.E. 2505 as amended by (No. 2) B.E. 2535 in relation to the Criminal Procedure Code and the prosecutorial authority of Buddhist ecclesiastical organizations; (3) conduct a doctrinal and case-based legal analysis regarding the prosecutorial standing and legal authority of ecclesiastical bodies within the state legal framework; and (4) propose appropriate legal reforms to enhance the effectiveness and coherence of relevant legislation governing ecclesiastical discipline. This study employs a qualitative research methodology, specifically documentary research and doctrinal legal analysis. Data sources include the Pāli Canon (Tipiṭaka), Mahāthera Saṅgha regulations, the Sangha Act, criminal law statutes, scholarly literature, and relevant judicial decisions. The research population consists of legal and ecclesiastical documents related to disciplinary proceedings within the Buddhist monastic community. A purposive sampling technique was applied to select documents directly relevant to ecclesiastical disciplinary processes and prosecutorial authority. The research instruments include a document analysis

framework and content analysis techniques used for systematic interpretation of legal texts.

The findings reveal that ecclesiastical disciplinary proceedings have evolved from the ancient Buddhist concept of adhikaranasamatha (dispute resolution) into a state-enforced legal mechanism under the Mahāthera Saṅgha Regulation No. 11 (1978), operating within the framework of the Sangha Act. This development reflects an integration of religious and state authority to maintain order and stability within the monastic community. The current disciplinary system demonstrates structural similarities to the criminal justice process, including a three-tier adjudicative system (first instance, appeal, and final appeal) and procedural elements resembling criminal litigation. However, limitations remain in the legal expertise of adjudicatory committees, which primarily possess doctrinal competence but lack sufficient legal training in state law, particularly in cases involving criminal elements. Furthermore, ecclesiastical authorities, such as ecclesiastical administrators (Sangha superiors), are recognized as "public officials" under criminal law and possess prosecutorial authority over monastic disciplinary violations. Nevertheless, ambiguities persist regarding their legal standing in initiating proceedings against laypersons, as well as constraints imposed by monastic discipline on litigation in civil or criminal courts. These issues highlight the legal intersection and tension between state law and monastic discipline, underscoring the need for clearer and more coherent legislative reform.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการลงนิคหกรรมในพระพุทธศาสนา 2) วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายของการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และความสัมพันธ์กับประมวลกฎหมายอาญา รวมถึงอำนาจการฟ้องคดีขององค์กรสงฆ์ 3) วิเคราะห์เชิงลึกกรณีศึกษาเกี่ยวกับสถานะและอำนาจฟ้องขององค์กรสงฆ์ภายใต้โครงสร้างกฎหมายรัฐ และ 4) เสนอแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบการวิจัยเอกสาร และการวิเคราะห์เชิงนิติศาสตร์ โดยใช้แหล่งข้อมูลจากพระไตรปิฎก กฎมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมายอาญา เอกสารทางวิชาการ และคำพิพากษาที่เกี่ยวข้อง กลุ่มข้อมูลศึกษา คือเอกสารกฎหมายและเอกสารทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องทั้งหมด โดยคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง เฉพาะเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการ

ลงนิคหกรรมและอำนาจทางกฎหมายขององค์กรสงฆ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบวิเคราะห์เอกสาร และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า การลงนิคหกรรมมีพัฒนาการจากอธิกรณสมถะในพระธรรมวินัยสู่ระบบกฎหมายเชิงสถาบันภายใต้กฎมหาเถรสมาคม ซึ่งสะท้อนการบูรณาการอำนาจศาสนจักรและอาณาจักร กระบวนการลงนิคหกรรมในปัจจุบันมีโครงสร้างคล้ายกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ได้แก่ การพิจารณา 3 ชั้นและการดำเนินกระบวนพิจารณาที่มีองค์ประกอบครบถ้วน อย่างไรก็ตามยังพบปัญหาด้านความเชี่ยวชาญทางกฎหมายขององค์คณะผู้พิจารณา ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบังคับใช้ นอกจากนี้ พระสังฆาธิการมีสถานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายอาญาและมีอำนาจในการดำเนินคดีภายในคณะสงฆ์ แต่ยังมีข้อจำกัดในการใช้สิทธิฟ้องร้องต่อบุคคลภายนอกในบางกรณี ซึ่งสะท้อนความทับซ้อนระหว่างกฎหมายรัฐและพระธรรมวินัย อันควรนำไปสู่การพัฒนากรอบกฎหมายให้มีความชัดเจนและเหมาะสมยิ่งขึ้น

1. บทนำ

หลักนิคหกรรมถือเป็นกระบวนการยุติธรรมทางพระวินัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความมั่นคงและเสถียรภาพของพระพุทธศาสนา โดยมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับลงโทษพระภิกษุผู้ละเมิดพระธรรมวินัยหลังจากที่ได้มีการปรับอาบัติแล้วแต่ยังไม่ยอมรับหรือแก้ไขความผิดนั้น (วิ.จู. 6/1-10/1-14) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในบริบทของสังคมไทย ฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 จนถึงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งนำไปสู่การออกกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม เพื่อวางระบบขั้นตอนการลงโทษให้มีความชัดเจนและเป็นธรรมตามสภาพบังคับของกฎหมายในปัจจุบัน (พระมหาจำลอง รัตนปัญโญ และคณะ, 2562) สภาพปัญหาที่สำคัญที่พบในปัจจุบันคือ "กฎนิคหกรรม" มีการถอดรูปแบบมาจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของศาลยุติธรรม โดยจัดให้มีระบบพิจารณา 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นต้น อุทธรณ์ และฎีกา (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2548) แต่ในทางปฏิบัติกับพบข้อจำกัดเนื่องจากองค์คณะผู้พิจารณาที่เป็นพระสังฆาธิการ แม้จะมีความเชี่ยวชาญในพระธรรมวินัยแต่ยังขาดความชำนาญด้านกฎหมายและกระบวนพิจารณาความอาญา (พระครูอรรถธรรมภาณี และคณะ, 2565) นอกจากนี้ยังมีความไม่ชัดเจนในเรื่องสถานะขององค์กรสงฆ์ที่มีการใช้อำนาจมหาชน แต่กลับไม่ได้อยู่ภายใต้การตรวจสอบของศาลปกครองในบางกรณี ส่งผลให้เกิดปัญหาเรื่อง "อำนาจในการฟ้องคดี" ที่ยังขาดความสอดคล้องกับระบบบริหารราชการแผ่นดินและระบบกฎหมายอาญาของประเทศ ซึ่งเป็นประเด็นที่นักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องให้ความสนใจว่าควรกำหนดขอบเขตอำนาจฟ้องอย่างไรให้มีประสิทธิภาพ ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเฉพาะทฤษฎีว่าด้วยอำนาจฟ้อง (Right to Sue) และหลักการเปรียบเทียบกฎหมาย (Comparative Law) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ เพื่อสำรวจความเชื่อมโยงระหว่างพระธรรมวินัยกับหลักกฎหมายมหาชนในปัจจุบัน การใช้ทฤษฎีการใช้อำนาจรัฐผ่านองค์กรสงฆ์ถือเป็นส่วนสำคัญในการอธิบายสถานะทางกฎหมายของการลงนิคหกรรม ว่ามีลักษณะเป็นกึ่งกระบวนการยุติธรรม (Quasi-Judicial) หรือเป็น

กระบวนการทางปกครองที่มีลักษณะเฉพาะตัว (สุนทร มณีสวัสดิ์, 2556) ซึ่งต้องมีการอ้างอิงหลักนิติธรรมที่สอดรับกับเจตนารมณ์ของพระธรรมวินัยเดิมเพื่อให้เกิดความชอบธรรมสูงสุดในสังฆมณฑล

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างกฎมหาเถรสมาคมว่าด้วยการลงนิคหกรรมและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างของอำนาจการฟ้องคดีขององค์กรสงฆ์ นำไปสู่คำถามการวิจัยที่ว่า อำนาจในการฟ้องคดีขององค์กรสงฆ์ตามกฎนิคหกรรมมีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกับหลักการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอย่างไร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปและหาแนวทางปรับปรุงพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการลงนิคหกรรมให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และประวัติความเป็นมาของการลงนิคหกรรมในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาปัญหากฎหมายของการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ตามประมวลกฎหมายพิจารณาความอาญา และอำนาจการฟ้องคดีขององค์กรสงฆ์
3. เพื่อวิเคราะห์กฎหมายของการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ตามประมวลกฎหมายพิจารณาความอาญา โดยการศึกษาเฉพาะกรณี : อำนาจการฟ้องคดีขององค์กรสงฆ์
4. เพื่อสรุปและหาแนวทางปรับปรุงพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการลงนิคหกรรมให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้นต่อไป

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบของการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิเคราะห์เชิงนิติศาสตร์ (Doctrinal Legal Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี หลักพระธรรมวินัย และบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้และเสนอแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงกฎหมาย

3.2 แหล่งข้อมูล ใช้การวิจัยเอกสาร หนังสือ บทความงานวิจัย และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ ศึกษาแนว คิดทฤษฎี หลักพระธรรมวินัย และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3.3 เครื่องมือในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ “แบบบันทึกและแบบวิเคราะห์เอกสาร” (Document Analysis Form) ซึ่งใช้สำหรับรวบรวมและจำแนกข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับ โครงสร้างและเนื้อหาของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง หลักพระธรรมวินัยที่สัมพันธ์กับประเด็นการลงนิคหกรรมและ แนวคิดและทฤษฎีทางนิติศาสตร์และการกำกับดูแลคณะสงฆ์

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ ศึกษาและรวบรวมเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ กฎหมาย ระเบียบและพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้อง ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง คัดกรองเอกสารตามเกณฑ์ความเกี่ยวข้องและความน่าเชื่อถือและ จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นการวิจัยเพื่อใช้ในการวิเคราะห์เชิงลึก

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงนิติศาสตร์ (Legal Analysis) และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) โดยมีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การตีความเนื้อหากฎหมายและหลักพระธรรมวินัยอย่างเป็นระบบ การเปรียบเทียบแนวคิดและหลักการระหว่างแหล่งข้อมูลต่าง ๆและ การสังเคราะห์ประเด็นสำคัญเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับบริบททางสังคมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

4. ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์เปรียบเทียบกฎหมายว่าด้วยการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ศึกษาเฉพาะกรณี : อำนาจในการฟ้องคดีขององค์กรสงฆ์ สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

4.1 ผลการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และประวัติความเป็นมาของการลงนิคหกรรมในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า การลงนิคหกรรมมีรากฐานมาจากอธิกรณสมถะตามพระธรรมวินัยเพื่อระงับปัญหา (อธิกรณ์) และกำราบภิกษุผู้ประพฤติผิด โดยยึดหลักธรรมาธิปไตยผ่านการทำสังฆกรรม ต่อมาในประเทศไทยมีการตรากฎหมายปกครองคณะสงฆ์ที่เริ่มปรับเปลี่ยนเป็น "แบบราชการ" และรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางภายใต้มหาเถรสมาคม จนกระทั่งปัจจุบันมีการใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ซึ่งผสานอำนาจฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรเข้าด้วยกัน เพื่อรักษาเสถียรภาพของพุทธศาสนาผ่านสภาพบังคับทางกฎหมาย สรุปได้ว่า การลงนิคหกรรมมีพัฒนาการจากพระธรรมวินัยสู่ระบบกฎหมายรัฐที่เน้นการปกครองเชิงบริหารแบบราชการ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดในการบัญชาการคณะสงฆ์ตามลำดับชั้น

4.2 ผลการศึกษาปัญหากฎหมายของการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และอำนาจการฟ้องคดีขององค์กรสงฆ์ จากการศึกษาพบว่า กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ได้นำโครงสร้างกระบวนการยุติธรรมทางอาญามาประยุกต์ใช้ เช่น ระบบพิจารณา 3 ชั้น (ชั้นต้น อุทธรณ์ ฎีกา) และการกำหนดบทบาทโจทก์-จำเลย อย่างไรก็ตาม พบปัญหาหลักคือองค์คณะผู้พิจารณา (พระสังฆาธิการ) แม้มีความเชี่ยวชาญในพระธรรมวินัยแต่ยังขาดความชำนาญด้านกฎหมายของฝ่ายอาณาจักร ทำให้การประยุกต์ใช้กฎหมายในทางปฏิบัติไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะเมื่อต้องดำเนินการกับความผิดที่มีองค์ประกอบทางอาญาควบคู่ไป

ด้วย สรุปได้ว่า ปัญหาสำคัญคือความรู้ความเชี่ยวชาญทางกฎหมายขององค์คณะผู้พิจารณาสงฆ์ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพในการอำนวยความยุติธรรม

4.3 ผลการวิเคราะห์กฎหมายของการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 เปรียบเทียบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ศึกษาเฉพาะกรณี : อำนาจการฟ้องคดีขององค์กรสงฆ์ ผลการวิเคราะห์พบว่า พระสังฆาธิการ (เจ้าคณะและเจ้าอาวาส) มีสถานะเป็น "เจ้าพนักงาน" ตามประมวลกฎหมายอาญา มีอำนาจฟ้องร้องภิกษุที่ละเมิดพระธรรมวินัยได้ทั้งกรณีร้ายแรงและไม่ร้ายแรง โดยมีสถานะเป็นหน่วยงานปกครองที่ใช้อำนาจมหาชนเทียบได้กับข้าราชการฝ่ายอาณาจักร แต่ในด้านเปรียบเทียบกับ ป.วิ.อาญา พบข้อจำกัดทางวินัยคือ ภิกษุไม่สามารถเป็นโจทก์ฟ้อง "อนุปสัมบัน" (คฤหัสถ์) ต่อคณะวินัยธรได้ และไม่ควรฟ้องร้องต่อศาลเว้นแต่เป็นการขออารักขาตามความจำเป็นภายใต้กฎหมายรัฐเพื่อปกป้องศาสนสมบัติ สรุปได้ว่าอำนาจฟ้องขององค์กรสงฆ์มีลักษณะเป็นอำนาจทางปกครองที่มุ่งเน้นความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายใน แต่เมื่อเป็นการดำเนินคดีในศาลยุติธรรมปกติเพื่อปกป้องสิทธิของวัด จะต้องดำเนินการตามกฎหมายปกติโดยเจ้าอาวาสในฐานะผู้แทนวัด

4.4 แนวทางปรับปรุงพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการลงนิคหกรรมให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางปรับปรุง 3 ประเด็นหลัก คือ (1) ทบทวนบทลงโทษในมาตรา 43 แห่ง พ.ศ. 2505 โดยเพิ่มโทษจำคุกจากไม่เกิน 1 ปี เป็นไม่เกิน 3 ปี เพื่อให้สอดคล้องกับความรุนแรงของผลกระทบ (2) แก้ไขกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 ให้มีอำนาจแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีความรู้ทางกฎหมายเป็นที่ปรึกษาแก่คณะผู้พิจารณา และ (3) ให้ยกเลิกข้อ 63 ของกฎฉบับที่ 11 ที่ห้ามมิให้โจทก์หรือจำเลยแต่งตั้งผู้ว่าต่างหรือแก้ต่าง เพื่อคุ้มครองสิทธิพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรม สรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาต้องมุ่งเน้นการเพิ่มโทษทางอาญาให้เหมาะสมกับความเสียหาย และเปิดโอกาสให้มีการนำผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาเพื่อให้เกิดความรวดเร็วและถูกต้องตามหลักนิติธรรมในปัจจุบัน

ตารางที่ 1 สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์	ข้อค้นพบ	ผลการวิจัย
1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และประวัติการลงนิคหกรรม	การลงนิคหกรรมมีรากจากพระธรรมวินัย พัฒนาสู่ระบบกฎหมายรัฐแบบราชการภายใต้มหาเถรสมาคม	การลงนิคหกรรมพัฒนาเป็นระบบกฎหมายที่ผสานศาสนาและรัฐ มีโครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์
2. ศึกษาปัญหากฎหมายและอำนาจฟ้องคดีขององค์กรสงฆ์	ระบบคล้ายกระบวนการอาญา แต่ผู้พิจารณาขาดความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายอาณาจักร	ปัญหาหลักคือความรู้กฎหมายของผู้พิจารณาส่งผลต่อประสิทธิภาพและความยุติธรรม
3. เปรียบเทียบกฎหมายกับ ป.วิ.อาญา (อำนาจฟ้องคดี)	พระสังฆาธิการมีอำนาจปกครองภายใน แต่การฟ้องคดีในศาลต้องใช้กฎหมายรัฐ	อำนาจฟ้องเป็นเชิงปกครองภายใน ส่วนคดีศาลต้องอยู่ภายใต้ ป.วิ.อาญาและผู้แทนวัด

วัตถุประสงค์	ข้อค้นพบ	ผลการวิจัย
4. แนวทางปรับปรุงกฎหมาย	ควรเพิ่มโทษ ปรับปรุงกฎให้มีผู้เชี่ยวชาญกฎหมาย และเปิดสิทธิผู้แทนในกระบวนการ	ต้องพัฒนาระบบให้ทันสมัย เป็นธรรม และมีผู้เชี่ยวชาญร่วมพิจารณา

จากตารางที่ 1 ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การลงนิคหกรรมในพระพุทธศาสนาพัฒนาไปสู่ระบบการปกครองเชิงกฎหมายที่มีโครงสร้างคล้ายราชการภายใต้มหาเถรสมาคม โดยผสมผสานอำนาจทางศาสนาและอำนาจรัฐเพื่อรักษาความเรียบร้อยของคณะสงฆ์ แต่การนำกระบวนการยุติธรรมทางอาญามาใช้ยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายของผู้พิจารณา ในด้านอำนาจฟ้องคดี คณะสงฆ์มีบทบาทเป็นกลไกควบคุมภายในแต่เมื่อเข้าสู่ศาลต้องปฏิบัติตามกฎหมายรัฐอย่างเคร่งครัด ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างอำนาจทางศาสนาและอำนาจทางกฎหมายมหาชน จึงควรพัฒนาระบบโดยเพิ่มผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย ปรับปรุงบทลงโทษ และคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมให้มากขึ้น เพื่อให้ระบบลงนิคหกรรมมีความเป็นธรรมและทันสมัยยิ่งขึ้น

5. อภิปรายผลการวิจัย

5.1 แนวคิด ทฤษฎี และประวัติความเป็นมาของการลงนิคหกรรม จากการศึกษาพบว่า การลงนิคหกรรมมีวิวัฒนาการจากหลักอธิกรณสมถะตามพระธรรมวินัยที่ใช้ธรรมาธิปไตยในสมัยพุทธกาล สู่ระบบการปกครอง "แบบราชการ" ในสมัยรัตนโกสินทร์ที่เน้นการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่มหาเถรสมาคม สะท้อนให้เห็นว่าการใช้อำนาจของสงฆ์ในปัจจุบันไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของศีลธรรมหรือวินัยสงฆ์บริสุทธิ์ แต่มีสถานะเป็นกระบวนการที่มีสภาพบังคับโดยรัฐ ที่ระบุว่าการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นการใช้อำนาจทางการปกครองเพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังฆมณฑลผ่านกลไกอำนาจรัฐ

5.2 ปัญหาทางกฎหมายของการลงนิคหกรรมและอำนาจการฟ้องคดี การที่กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) นำโครงสร้างวิธีพิจารณาความอาญา 3 ชั้นมาประยุกต์ใช้ แต่ผู้พิจารณา (พระสังฆาธิการ) ยังขาดความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายอาญา สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่าง "นิติศาสตร์" และ "พุทธศาสตร์" ในทางปฏิบัติ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการอำนวยความยุติธรรม ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระครูอรรถธรรมภาณี และคณะ, 2565) ที่ค้นพบว่าปัญหาสำคัญในขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้องคือการใช้กฎหมายของฝ่ายอาณาจักรโดยผู้ปกครองสงฆ์ที่ไม่มีความชำนาญเพียงพอ

5.3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบอำนาจการฟ้องคดีขององค์กรสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่าพระสังฆาธิการมีสถานะเป็น "เจ้าพนักงาน" ตามประมวลกฎหมายอาญา และมีสถานะเป็นหน่วยงานปกครองที่ใช้อำนาจมหาชน สะท้อนให้เห็นว่า องค์กรสงฆ์มีอำนาจหน้าที่เชิงอำนาจรัฐในการฟ้องร้องเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย แต่ยังมีข้อจำกัดในคดีที่เกี่ยวกับบุคคลภายนอก (อนุปสัมบัน) ซึ่งต้องพึ่งพาศาลยุติธรรมปกติ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุนทร มณีสวัสดิ์, 2556) ที่ค้นพบว่า บัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 และทฤษฎีอำนาจฟ้อง (Right to Sue) กำหนดให้ผู้แทนหน่วยงาน (เจ้าอาวาส) มีอำนาจดำเนินคดีเพื่อปกป้องศาสนสมบัติในฐานะนิติบุคคล

5.4 แนวทางปรับปรุงพัฒนากฎหมาย การเสนอให้เพิ่มโทษจำคุกในมาตรา 43 และเปิดโอกาสให้มีที่ปรึกษากฎหมาย (ว่าต่าง/แก้ต่าง) สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการยกระดับกระบวนการยุติธรรมสงฆ์ให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม (Rule of Law) และสิทธิมนุษยชนในปัจจุบัน แนวทางนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ (กฤตยา เอี่ยมโสภณา, 2560) ที่ค้นพบว่า หลักเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่มุ่งคุ้มครองสิทธิพื้นฐานของจำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ และมุ่งหวังให้ผลของคำวินิจฉัยเป็นไปอย่างถูกต้องและเป็นธรรมสูงสุด

องค์ความรู้จากการวิจัย

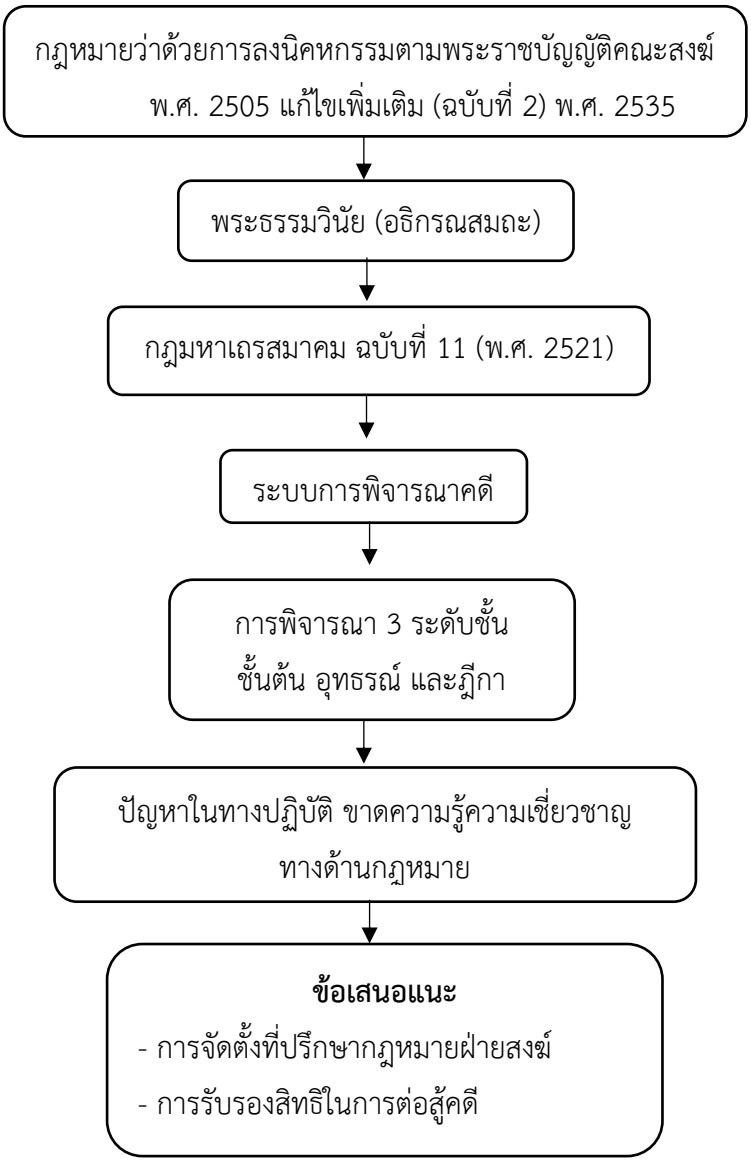

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้ การลงนิคหกรรมมีพัฒนาการจากหลักพระธรรมวินัย (อธิกรณสมถะ) ไปสู่ระบบที่มีกฎหมายรัฐรองรับตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม

(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) แต่ยังพบความไม่สอดคล้องระหว่างโครงสร้างทางกฎหมายแบบคดีอาญากับศักยภาพการปฏิบัติขององค์กรสงฆ์ จึงมุ่งวิเคราะห์สถานะทางกฎหมายของพระสังฆาธิการและขอบเขตอำนาจฟ้องเพื่อพัฒนามาตรฐานการพิจารณาคดีให้สอดคล้องหลักนิติธรรม

1. ข้อค้นพบจากการวิจัย 1) องค์กรสงฆ์มีบทบาททั้งด้านการปกครองทางศาสนาและการใช้อำนาจรัฐโดยพระสังฆาธิการมีสถานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายอาญา ทำให้กระบวนการลงนิคหกรรมมีลักษณะกึ่งตุลาการเชื่อมโยงศาสนากับกฎหมายบ้านเมือง 2) กระบวนการพิจารณาคดีมีโครงสร้างคล้ายศาลยุติธรรมแบ่งเป็น 3 ชั้น (ต้น–อุทธรณ์–ฎีกา) และใช้ระบบพยานหลักฐานที่ตรวจสอบได้ แทนดุลพินิจส่วนบุคคล 3) ด้านอำนาจและข้อจำกัด พระสังฆาธิการมีอำนาจดำเนินคดีภายในและในฐานะผู้แทนวัดสามารถฟ้องคดีในศาลได้ แต่ยังจำกัดสิทธิพระภิกษุในการเป็นโจทก์ต่อคฤหัสถ์ภายในระบบสงฆ์

2. ปัญหาในทางปฏิบัติ แม้มีโครงสร้างทางกฎหมายชัดเจน แต่ผู้พิจารณาคดีสงฆ์ยังขาดความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายและการจัดการพยานหลักฐาน ส่งผลต่อประสิทธิภาพและความเป็นธรรมของการพิจารณา

3. ข้อเสนอแนะ 1) แก้ไขกฎหมายเพิ่มโทษจำคุกตามมาตรา 43 เพื่อให้สัดส่วนโทษเหมาะสมกับความเสียหายต่อศรัทธา 2) จัดตั้งที่ปรึกษากฎหมายในกระบวนการพิจารณาคดีสงฆ์ทุกระดับ เพื่อเพิ่มความถูกต้องและลดข้อผิดพลาด 3) ยกเลิกข้อห้ามการใช้ทนายหรือผู้ช่วยในคดี เพื่อคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีและยกระดับความเป็นธรรมตามมาตรฐานสากล

6. สรุป

ผลการศึกษาพบว่า การลงนิคหกรรมในพระพุทธศาสนามีรากฐานทางแนวคิดจากอธิกรณสมถะในพระธรรมวินัย และได้พัฒนาเป็นกลไกเชิงสถาบันภายใต้กฎมหาเถรสมาคม ซึ่งสะท้อนพัฒนาการของการบูรณาการระหว่างอำนาจทางศาสนาและอำนาจรัฐในสังคมไทยร่วมสมัย กระบวนการดังกล่าวมีลักษณะเป็นระบบพิจารณาที่มีโครงสร้างคล้ายกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทั้งในด้านขั้นตอน การไต่สวน และการวินิจฉัย แต่ยังปรากฏข้อจำกัดด้านความเชี่ยวชาญทางกฎหมายของผู้มีอำนาจพิจารณา ซึ่งอาจส่งผลต่อประสิทธิภาพและความสอดคล้องในการบังคับใช้กฎเกณฑ์ ในด้านปัญหาทางกฎหมาย พบว่าการกำหนดสถานะและอำนาจขององค์กรสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม รวมถึงความสัมพันธ์กับประมวลกฎหมายอาญา ยังมีความไม่ชัดเจนในบางประเด็น โดยเฉพาะสถานะของพระสังฆาธิการในฐานะเจ้าพนักงานตามกฎหมาย และขอบเขตอำนาจในการดำเนินคดีหรือใช้สิทธิฟ้องร้องต่อบุคคลภายนอก ซึ่งก่อให้เกิดความทับซ้อนระหว่างระบบกฎหมายรัฐกับระบบพระธรรมวินัย

โดยสรุป ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับปรุงและพัฒนากรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความชัดเจนในสถานะทางกฎหมายขององค์กรสงฆ์ ลดความซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่ และเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการลงนิคหกรรมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและระบบกฎหมายปัจจุบัน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์เชิงวิชาการในด้านนิติศาสตร์พระพุทธศาสนา และการพัฒนาระบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

7. ข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์กฎหมายและกระบวนการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม รวมถึงปัญหาการบังคับใช้เมื่อเปรียบเทียบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา งานวิจัยนี้เสนอข้อเสนอแนะดังนี้

7.1 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

1. การปรับปรุงบทลงโทษให้สอดคล้องกับความรุนแรงของความผิด ควรแก้ไขมาตรา 43 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ โดยเพิ่มอัตราโทษจำคุกจากไม่เกิน 1 ปี เป็นไม่เกิน 3 ปี เพื่อให้เหมาะสมกับความรุนแรงของการกระทำและผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาและสังคม พร้อมทั้งพัฒนามาตรการทางปกครองเพิ่มเติม เช่น ระบบฐานข้อมูลผู้กระทำผิดเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำ

2. การบูรณาการผู้เชี่ยวชาญในกระบวนการนิคหกรรม ควรแก้ไขกฎมหาเถรสมาคม (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2521 เพื่อเปิดให้คณะผู้พิจารณาทั้งสามระดับสามารถแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระธรรมวินัยและกฎหมายเป็นที่ปรึกษา เพื่อเพิ่มความถูกต้อง ความเป็นธรรม และลดความคลาดเคลื่อนในการตีความ

3. การเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนพิจารณา ควรยกเลิกข้อ 63 ของกฎมหาเถรสมาคม (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2521 เพื่อให้คู่กรณีสามารถมีผู้ช่วยเหลือในการดำเนินกระบวนพิจารณา อันจะช่วยเสริมหลักความเป็นธรรม ความโปร่งใส และประสิทธิภาพของกระบวนการลงนิคหกรรม

7.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาเปรียบเทียบระบบการลงโทษทางศาสนา ระหว่างประเทศไทยกับประเทศที่มีระบบศาสนจักรหรือองค์กรศาสนาที่เข้มแข็ง เพื่อวิเคราะห์แนวทางการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพ

2. การวิเคราะห์เชิงประจักษ์ เกี่ยวกับประสิทธิผลของการบังคับใช้กฎนิคหกรรมในทางปฏิบัติ และผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของพุทธศาสนิกชน

3. การศึกษาบูรณาการระหว่างกฎหมายมหาชนกับกฎหมายศาสนา เพื่อพัฒนาโมเดลการกำกับดูแลคณะสงฆ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

8. เอกสารอ้างอิง

กฤตยา เอี่ยมโสภณา. (2560). *การคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุในกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์).* คณะนิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูอรรถธรรมภาณี และคณะ. (2565). มาตรการทางกฎหมายในการเพิ่มประสิทธิภาพการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521). *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 11(2), 45-60.

พระมหาจำลอง รัตนปัญโญ และคณะ. (2562). มาตรการทางกฎหมายในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521). *วารสารวิชาการ มหาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 12(1), 125-138.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (ราชกิจจานุเบกษา).

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121. (ราชกิจจานุเบกษา).

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2548). *เอกสารเกี่ยวกับกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม.* กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สุนทร มณีสวัสดิ์. (2556). ปัญหาการตรวจสอบการใช้อำนาจตามกฎหมายขององค์กรสงฆ์โดยศาลปกครอง. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 42(4), 712-730.